

BRONNEN

- DE POTTER F: Geschiedenis van de gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen; Mariakerke.-1864-70-
- Van Den Broecke, pastoor: Manuscript en aantekeningen. Bibliotheek van Bisdom Gent.
- Rooigemgalm, parochieblad St-Theresia. Verschillende jaargangen.
- Decavele Johan: Rooigem; uit Toerisme in Oost-Vlaanderen, 1977 N°1.
- Gazette van Gend; verschillende jaargangen.
- Ministerie van Openbare Werken, dienst Domeinen, afdeling Gent.
- Ministerie van Openbare Werken, dienst Pers en Voorlichting.

NOTEN

- (1) Reeds in het jaar 960 spreekt men van de familie Vaernewyck. Inventaire du château d'Elseghem Tome II; uit het Frans; "Uittreksel uit een oude kroniek van het jaar 960 waarin vermeld wordt dat tijdens de belegering van Gent door de koning van Frankrijk, Engeland en Schotland en dat terwijl Arnould zoon van Boudewijn graaf van Vlaanderen zich in Italië bevond, een van de banieren die op de stadstorens wapperden deze was van de Vaernewycks."
- (2) Op 13 juni 1785 "geconverteerd in vry allodiael en deelzaam Goed".
- (3) Laurent was een der grondleggers van de kring "Geluk in t'Werk".
- (4) Marchal Jean-Paul : De bevrijding van Gent. -1980-

DE GESCHIEDENIS VAN DE VYT-BORLUUTFUNDATIE EN HET LAM GODS (vervolg)

* **1562.** Marcus van Vaernewijck schrijft in zijn Nie Tractaet (229) "In Sente Jans keercke es een autaeer tafel te zienne... Meester Jan van Eyck hiet den meester publycke Van Maeseyc een stedeken in ruudt Kempen lant". In de voorstudie voor het epithier voor Keizer Karel lezen we : "Contre ung pillier a costes destre dessou les orges pres des fonds est un lame de cuivre ou est cest espitaphe. Hic iacet eximia clarius virtute Ionnes. In quo picturae gratia mira fuit Spirantes formas & bumum florentibus herbes pinxit ad vivum quodlibet egit opus quippe illi Fideas & cedere debet Apelles arte illi inferior et polycetis erat crudelis igitur crudelis dicite parcas Quae talem nobis eripueri irrum Actum Vivat ut in coelis qui legis ora proecor. Epithaphium excellens tubula Gandensis (vermelding grafschrift van Jan in de St. Donaaskathedraal te Brugge en het Lam Gods) (noot 183).

1563. Voor een huisgevel te Antwerpen maakte Willem van den Broecke alias Paludamus, consoles versierd met de borstbeelden van Dürer en Jan van Eyck, welke een vrije interpretatie was naar het zgn. portret op het gestolen paneel (230).

1564. Het lijstwerk van Pieter Pourbus “Veelluik van Hemelsdale” (Brugge, St.-Gilliskerk), gaat in gesloten toestand terug op het Gents altaar (230A).

1564-1565. Ingevolge het Concilie van Trente en de richtlijnen naar het provinciaal Concilie van Mechelen werd onderzocht of de fundaties gereduceerd werden. De bijkomende missen in de Vytkapel werden geannuleerd.

1565. Lucas de Heere vermeldt in Den Hof en Boomgaerd (noot 11) waarin zijn ode is opgenomen (cfr. 1559), dat Jan zichzelf afbeeldde in de 4de ruiter van het gestolen paneel en dat Hubert boven hem rijdt. “In d’hoogste sté” heeft men geïnterpreteerd als zijnde vooraan (1ste ruiter), ofwel hoger op (5de ruiter). Hubert was het begonnen, maar stierf toen hij er aan werkzaam was. Hij ligt in deze kapel begraven samen met zijn zuster, die schilderes was. Volgens de dienstregeling van 30 september 1565 naar instructies van Ordo particularis en Dispositio specialis droegen enkel Arnoldus Bost (M, D) en Palude (W-Z) de mis in de Vytkapel op (noot 203).

1566, augustus 19. Het veelluik werd opgeborgen in de toren van de kathedraal twee dagen vóór de beeldenstorm. Het werd opgetrokken door een windas ongetwijfeld langs de klokopening. Spoedig werd het retabel teruggeplaatst, doch door het ontbreken van de rekeningen van de Oude Fabriek (1562-68) kan men niet meer achterhalen wanneer het precies gebeurde. In 1568 was het Lam Gods zeker terug op het altaar geplaatst, daar de koorden waarmee de gordijnen voor het retabel werden verschoven, vernieuwd werden (noot 151a).

1566-1568. Marcus van Vaernewijck beschrijft in zijn Beroerlicke Tyden (231) op welke manier het Lam Gods geborgen (cfr. 1566) werd. Hij vermeldt dat Hubert langs de linkerzijde van zijn broer rijdt op het gestolen paneel. Hubert was oud en vet maar had een wonderlijke geest zoals zijn zuster Margaretha, doch Jan, de mooie jonker, was de belangrijkste schilder. Over de schenkers die hij niet met naam noemt, zegt hij dat ze hun geld niet gespaard hadden. Mogelijks werden hun namen wel opgetekend in zijn verloren geraakt Leecken Philosophie.

1567, april 1. In de register van de missen in de kercke van Sente Baefs dragen de volgende kapelanen de mis op in de Vytkapel : Johannes Cobbout (Z), een visitator (Dinsdag) en Antoon van den Broecke, alias Antonius Palude (M, W-Zaterdag).

1567, November 4. Door inspraak van proost Viglius geeft het kapittel de toelating aan de Spaanse kapitein Jacob Suricus, om een kopie te maken van het retabel, wat waarschijnlijk maar gebeurd is van de Adam- en Eva-panelen. In Spaans privaatbezit worden dergelijke voorstellingen bewaard die misschien te identificeren zijn met deze kopieën, gemaakt door een Brussels meester, die op 30 december gezonden werd door de hertog van Alva. Opvallend is dat men in het Convento San Blas te Lerma een kopie aantreft van de bovenste midden panelen, de engelpanelen en de annunciatie van het Lam Gods. Deze panelen vormen met andere taferelen een groot altaarstuk.

1568. In de 2de uitgave van Vasari's Vitae (noot 32a) wordt melding gemaakt van de altaren te Gent (=Lam Gods), Brugge (=Van der Paele-Madonna) en te Ieper (=Madonna met Jan de Vos). Marcus van Vaerne-wijck schreef in "Den Spiegel der Nederlandschen Audtheyt" (232) het grafschrift over van Hubert van Eyck. Tijdens de 2de beeldenstorm werd het koperen plaatje met het opschrift gestolen. Over het grafschrift van Margaretha vermeldt hij niets, mogelijks was dit tijdens de 1ste beeldenstorm verloren geraakt. Hij deelt wel mee dat ze ongehuwd was en verder vermeldt hij het bezoek van Hugo van der Goes (?) en Jan Gossaert aan het Lam Gods.

1569. Petrus van Opmeer (233) vermeldt het retabel "illa Agnus Dei" in de St.-Janskerk te Gent. Van het bezoukgeld wordt IX s.I g. voorbehouden voor de ontvanger (203).

1572. Dominicus Lampsonius (234) geeft 2 gravuren uit voorstellende de vermeende portretten van de gebroeders op het gestolen paneel, waaronder enige opschriften staan. De graveerder is mogelijks C. Cort, een medewerker van H. Cock. Deze portretten werden gekopiëerd als illustraties voor lexicografen van de 17de en 18de eeuw. Zij werden in de 19de eeuw gelithografeerd en zelfs nageschilderd op porselein, zoals op een Brusselse theepot (235).

1574. Marcus van Vaerne-wijck's, Historie van Belgis (noot 232), dat waarschijnlijk reeds in 1566 voltooid was, wordt uitgegeven. Van Vaerne-wijck († 20-2-1569) zegt dat Hubert, de uitnemende schilder, het Lam Gods begon. Uit Lucas de Heere's Ode wist hij dat deze schilder begraven lag in dezelfde kerk. Nieuw echter is dat hij vermeldt dat onkundigen de predella van het retabel vernietigd hebben.

1575. Christoffel Van Heurne kopiëert het quatrijn van het Lam Gods (noot 6a). De ontvangsten v. h. verloop van de dienst in de Vytkapel volgens de rekeningen van de Oude Cotidiane worden in 1576-7 ingeschreven, doch ontbreken in 1577-8. Aan de ontvanger voor het tonen van het retabel betaalde men in 1575-6 xiii s. iiii g.ix, in 1576-7 vs.v g.iiii en hetzelfde bedrag in 1576-7. (noot 2).

1576, augustus 7. De dienst in de Vytkapel wordt niet meer gereduceerd (noot 203). Volgens de dienstregeling in de Vytkapel ingevolge de algemene ordonnantie van het kapittel droegen vanaf 1 oktober de mis op : Petrus Gillis (Z, Z, W, Donderdag), Volcke (M, V) en Philips de Clerck (D) (203).

1577-1578. Het retabel wordt voor de naderende 2de beeldenstorm in veiligheid gebracht. Cornelis Breydel schrijft in zijn bekende Memoire (151a), dat de tafele van Adam en Eva was beweghen tot int schepenhuis van de Keure, waardoor men foutief aannam dat het gehele retabel werd overgebracht (cfr. 1 oktober 1584). In 1578 werden binnen de kerk dienaars en andere gezellen opgesteld om de wacht te houden (die tijdens de wacht ook andere werkjes opknaptten) en buiten de kerk werd de wacht opgetrokken door de soldaten van de hoogbaljuw Ryhove en van Vyts (=mogelijks kapi-tein Joris Vyt † 1584, zoon van Christoffel). Oorspronkelijk zal men het retabel opnieuw opgeborgen hebben in de toren, doch op bevel van het Calvinistisch bewind gedeeltelijk overgebracht hebben naar het stadhuis (236).

1578-1579. Volgens Cornelius Breydel, die in 1606-8 sekretaris was van proost Munich en Aytta, wilde de Calvinistische magistraat het retabel schenken aan Willem van Oranje, die het op zijn beurt verder wilde schenken aan Elisabeth I van Engeland, wat verhinderd werd door Joos Triest en zijn echtgenote Quintine Borluut, beide verwant met de stichters. In die periode verbleef te Gent William Davidson, gezant van de koningin. Na september 1578 werden er twee panelen overgebracht naar het stadhuis om door Jan van Hembyze aangeboden te worden aan Davidson. Het gaat hier waarschijnlijk om de panelen van Adam en Eva, naarwaar het retabel genoemd werd (237).

1578-1583. De ontvangsten van de polders in het Waasland genaamd Joos Vyts cappelle (met uitzondering van de laatste jaren en sedert 1581-2 als pro memoire) worden aan het calvinistisch bestuur gegeven. Uiteraard worden er geen missen gehouden in de kapel. De ontvanger van het tonen van het retabel kreeg in 1578-9 nog wel iii g. In de rekeningen van 1582-3 vinden we geen enkele vermelding (noot 203).

Rudy VAN ELSLANDE
(’t vervolgt)

NOTEN

- *229 *Marcus van Vaernewijck*, Nie tractaet en(de) curte beschryvinghe van dat Edel Graefscap van Vlaenderen..., Gent (uitg. G. van Salenson), 1562, stroof 102.
- 230 *J. Duverger-M.J. Onghena*, Beeldhouwer Willem van den Broecke, alias Giulienus Paludanus, in : *Gentse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde*, 5, 1938, blz. 91-98, ill. 91, 94.
- 230A *P. Huvenne*, Pieter Pourbus meester-schilder 1524-1584, Brugge 1984, blz. 172.
- 231 *Marcus van Vaernewijck*, Van die Beroerlicke Tijden in die Nederlanden en voornamelijk in Ghendt 1566-1568 (uitg. Ferd. Vanderhaeghen) Gent 1872, dl. I, blz. 143-146 (een weinig bruikbare uitgave verscheen in de editie Vlaamse pockets : *H. Van Nuffel*, Marcus van Vaernewijck/Van de beroerlijke tijden in de Nederlanden en voornamelijk in Gent (1566-1568) Hasselt 1966.
- 232 De vermelding "Den Spieghel der Nederlantscher audtheyt" en "De Historie van Belgis" voor dit werk gaan terug op één zeer lange titel (noot 12a) en is dus hetzelfde werk.
- 233 *P. Van Opmeer*, Opus Chronographicum Orbis Vniversi a Mundi Exordio vsqve ad Annvm NDCXI, Continens Historiam, icones, et elogia, summorum pontificvm imperatorvm, regvm, ac virorum illvstrivm; in duos Tomvs divisvm. Prior Auctore Petro Opmeero Amstelrodamo Batavo..., Posterior Auctore Lavrentio Beyerlinck, cive et canonico Antverpiano, Antwerpen 1611.
- 234 *D. Lampsonius*, Pictorum aliquot celebrium Germaniae inferius effigies, Antwerpen 1572.
- 235 a) *H. W. Singer*, Allgemeiner Bildniskatalog, III, Leipzig 1931, blz. 272-3, nr. 23343-23356; b) *F. W. H. Hollstein*, Dutch and Flemish etchings, engraving and woodcuts ca. 1450-1700, VI, z.d. (±1950), nrs. 2, 3, 21, 22; *J. C. J. Bierens de Haan*, L'oeuvre gravée, de Cornelis Cort, Den Haag 1948.
- 236 *E. A. Hellin*, Histoire chronologique des évêques et du chapitre exempt de l'église cathédrale de S. Bavon à Gand, suivie d'un recueil des épithaphes modernes et anciennes de cette église, Gent 1772, blz. 563.
- 237 *Anoniem*, The dictionary of national biography, Oxford, z.d., Davidson William; noot 151a, I, blz. 256-7 (memoire van Cornelis Breydel, sekretaris van de proosten Munich en Aytta ca. 1606-8). Tijdens deze beeldenstorm werd het koperen tafeltje met Hubert's grafschrift hoogstwaarschijnlijk verwijderd door de plunderaars. Veel wijst er op dat het grafschrift van Isabella van Eyck veel vroeger verwijderd werd.
-